

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING NUTQIDAGI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Kalikhazarova Shahzoda Begisbay qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining
Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12736537>

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqida duch keladigan muammolarni bartaraf etish usullari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq, talaffuz, logoped, daktiologiya, nutq o'stirish.

METHODS OF SOLVING THE SPEECH PROBLEMS OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Abstract. The article provides information on ways to overcome the problems faced by elementary school students in their speech.

Key words: speech, pronunciation, speech therapist, dactylogy, speech development.

МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ РЕЧЕВЫХ ПРОБЛЕМ ДЕТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье представлена информация о методах решения проблем, с которыми сталкиваются ученики младших классов в своей речи.

Ключевые слова: речь, произношение, логопед, дактилогия, речевое развитие.

Ba'zi bolalar tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilibgina qolmay, ularni bir-biridan farqlay hamvolmaydilar. Nutqdagi bunday kamchiliklar darslarni o'zlashtirishda bolalar uchun sezilarli qiyinchiliklarni tug'diradi. Bunday hollarda logoped mashg'ulotlar yordamiga muxtoj bo'ladilar.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf oquvchilarining nutqlaridagi nuqsonlarni bartaraf etish o'quvchilar va logopedlar zimmasiga yuklanadi. Talaffuzdagi kamchiliklarni aniqlashda bolaning nutqini tekshirib ko'rish, nutq buzulish sabablarini o'rganish lozim. Buning uchun har bir bola nutqini tekshirish varaqasi to'ldirilib, qaysi tovushlar to'g'ri yoki noto'g'ri talaffuz qilayotgani belgilab boriladi.

Nutq ostirish-ongli o'qishni, so'zlash va yozishga o'rgatishni, til haqida o'quvchilarning yoshi va tushunchasiga mos bo'lgan bilim berishni, ularning lug'at boyligini oshirishni, boshqalarning nutqiga e'tibor va qiziqishni o'stirish, kitob o'qishga muhabbat uyg'otishni ko'zda tutadi.

Og'zaki nutiqqa o'rgatishning ilk davrida daktiologiya (qo'l alifbosi) dan foydalaniladi. Bu narsa bolalarning tovushlarni talaffuz qilib, o'zlashtirib borganlari sari faqat yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf, ona tili darslarida olib boriladigan barcha mashg'ulotlarning yetakchi o'rni nutq o'stirish bo'lib, u savod o'rgatish, chiroyli yozish ko'nikmalarini shakllantirish va fikrlash doirasini kengaytirish vazifalarini o'z ichiga oladi. Bu darslarda ko'proq amaliy maqsadlarni ko'zlash, til boyliglaridan nutqda foydalanish malakalarini shakllantirish, ijodiy fikrlash, o'quvchilarning til sezgirligini tarbiyalash lozim.

Ularning og'zaki nutqini muntazam o'stirib borish bog'anishli nutq, matn tuzishlarda amaliy yordam beradi. Ma'lumki, bu vazifalarni amalga oshirish yo'llari xilma-xildir.

Savod o'rgatish darslarida amaliy mashg'ulatlarga keng o'rin berish va malakalarni singdirishda qiziqarli va jonli narsalardan, texnika vositalaridan, turli o'yin va o'yin turidagi mashqlardan foydalanish samarali natijalar beradi. Darslikka doir hikoyalar, ertaklar, she'r va maqollardagi notanish so'zlar o'qib yoki eshittirib tushuntiriladi. Masalan, «Kim sezgir», «Bu nima», «Nomini ayt» o'yinlari.

Mashqning bu turlari o'quvchilarga yangi harf o'rgatilgandan keyin uni qay darajada o'zlashtirilganliklarini sinash va mustahkamlash maqsadida o'tkaziladi.

O'qituvchi doskaga o'rnatilgan harflarni ma'lum bir tartibda teradi va uni o'qigach, o'quvchilarga ham navbat bilan o'qitadi. So'ngra bolalarga sezdirmay ayrum harflar almashtirib qo'yiladi. Bunda o'quvchilarning sezgirligi, topgirligi baholanib, rag'batlantiriladi.

Mehnat ta'limi darslarida ham o'quvchilarning nutqini o'stirishga katta e'tibor berilib, o'rgatuvchi xarakterdagi o'yinlardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Masalan: «Mehmon kutamiz», «sabzavotlar va me'valar do'koni», «Shar shaklidan kim ko'p narsa yasaydi?».

O'yinlar orqali milliy qadriyatlarimizdan, o'zbekona foydalanib, qadr-qimmat, mehroqibat, odob-axloq, ota-ona va kattalarni hurmat qilish kabi xislatlarni bola qalbiga singdirish mumkin.

Bu xildagi dars-o'yin turdagi mashg'ulotlar bolalarni mehnatsevarlikka tayyorlaydi, ularning mustaqil, ijodiy faoliyatini, lug'at boyligini oshirib, nutqini rivojlantirishga yordam beradi va darslarning uzviy bog'liqligini mustahkamlaydi.

Shunday qilib, har bir darsda, u qaysi predmet bo'lishidan qat'iy – nazar, birinchi galdagi vazifamiz o'quvchilarning ongli, ravon, to'g'ri va ifodali o'qishiga erishishimiz, nutqini o'stirishga harakat qilmog'imiz lozim.

Bu tadbirlar o'quvchilarning yil davomida olgan bilimlarini namoyish qilishga, tahlil etishga va mustahkamlashga, og'zaki nutqini o'stirishga, eslash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Nutq o'stirish mashg'ulotlarida, ayniqsa, bolalarning badiiy asarlarni o'qib, hikoya qilib berishlariga katta ahamiyat beriladi. Badiiy asarlarni qayta hikoya qilib berishga o'rgatish va ularni sahnalashtirish, she'rni yod oldirish o'qituvchiga katta mahorat va mas'uliyat yuklaydi.

Muallif tomonidan badiiy asar mazmuni qanchalik yorqin ifodalangan bo'lsa, unda ishtirok etuvchilarning nutqlari (gaplari) bolalarga ifodali, mazmunli yetkazilsa, u bolalarni hayajonlantiradi, his-tuyg'ularining rivojlanishiga, asar qahramonlari bilan bo'ladigan voqealarning uzoq esda saqlanishiga, lug'atining boyishiga hamda nutqining grammatik jihatdan to'g'ri shakllanib borishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bolalar hech qanday qiyinchiliksiz o'qituvchining asar yuzasidan bergan savollariga javob bera oladilar, ayrim so'zlarni, jummalarni takrorlaydilar, qahramonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini xarakterlab beradilar, o'qituvchiga taqlid qilib, ularning ovozini o'xshatishga harakat qiladilar.

Yuqori saviyada yozilgan badiiy asarlar bolalarning nutq normalarini (me'yorlarini) muvaffaqiyatli o'zlashtirishlariga hamda tilning emotsional tomonlarini his etish qobiliyati rivojlanishiga, og'zaki nutqning intonatsion ifodaliligi shakllanishiga ta'sir etadi.

Mashg'ulot rejasi o'qituvchiga butun bir mashg'ulotni hamda uning har bir qismi tuzilishini aniq belgilashga, bir ish turidan ikkinchisiga o'tish vaqtini aniq belgilashga, bolalarning emotsional reaksiyalariga, nutqiy holatlariga e'tibor berishga, mashg'ulot vaqtida yuzaga kelgan holatlarni va vaziyatlarni hal qilishga yordam beradi.

REFERENCES

1. Karimov I.A. «Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori», T., 1998-yil.
2. Sh.Rahmatullayev, A.Xojiyev. O'zbek tilining imlo lug'ati, 1995-yil
3. G'afforova T. G'ulomova X. 1-sinfda o'qish dasrlari (O'qituvchi kitobi.) Toshkent. Sharq. 2003 -yil.
4. Shojalilov A. va boshqalar.«O'qish kitobi»,«O'qituvchi», 2004-yil.
5. Umarova M. «O'qish kitobi» 3- sinf uchun. T., «O'qituvchi» 2003- yil.